

14 ČESKOSLOVENSKO, ČESKÁ REPUBLIKA A SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Po rozpadu Československa na dva samostatné státy se zcela osamostatnily také národní statistické úřady obou republik: Český statistický úřad (ČSÚ) a Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR). Zásadní sociálně ekonomické změny, které v obou státech probíhaly, komplikovaly sestavení makroekonomických údajů, a tím i samotný popis těchto změn. S nastupujícím rozpadem Československa a zánikem Federálního statistického úřadu zmizela možnost tento proces na úrovni federace zachytit a Československo tak zůstalo z pohledu makroekonomické statistiky neuzavřené. Nyní, s velkým časovým odstupem, se pracovníci obou statistických úřadů rozhodli společně tuto mezeru alespoň zčásti zaplnit.

V průběhu prací se potvrdilo, že bez společného postupu by izolované revize tehdejších údajů do současné metodiky v každé zemi mohly vést k nepřesnému zachycení skutečného vývoje. Ukázalo se to zejména při odhadech makro a mezo ukazatelů za Českou republiku metodou zpětné retrapolace údajů z doby již standardně sestavovaných národních účtů. Změny v ekonomice (vlastnictví, daňová soustava, rozvoj podnikání a současně i stínové ekonomiky) i statistice (ztráta administrativních zdrojů dat, výběrová zjišťování, podniková versus závodová statistika) tuto metodu zcela diskvalifikovalo a bylo nutné zcela důsledně vycházet z tehdy zjištěných, resp. publikovaných údajů. Jako nejvhodnější zdroj informací pro stanovení rámců pro všechny složky tvorby a užití HDP se ukázaly bilance národního hospodářství (BNH) za rok 1990. Za tento rok byly všechny bilance jak za ČSFR, tak i za obě republiky naposledy sestaveny v komplexní podobě a vzájemně vybilancovány.

Stanovení rámců za rok 1990

Stanovení rámců pro odhad HDP a všech složek jeho tvorby a užití za rok 1990 bylo provedeno ve dvou krocích. Nejprve byl zrekonstruován původní postup převodu národního důchodu v pojetí BNH do pojetí národních účtů, a to jak za ČSFR, tak i současně za ČR a SR. Ve druhém kroku obě národní statistiky provedly samostatně úpravy metodického charakteru a úpravy na úplnost tak, aby byly metodicky srovnatelné s údaji publikovanými v časových řadách od roku 1995.

První krok – Převod z BNH do SNA (přesun položek) byl ovšem poznamenán tím, že se BNH za ČR nedochovaly (hlavně z důvodu povodní v Praze v roce 2002, které zasáhly archivy ČSÚ). Rámce za ČR byly proto vypočteny rozdílem rámců za ČSFR a SR. Z druhé strany, jak za ČSFR, tak i za SR byly tehdy současně se sestavením BNH provedeny i převody národního důchodu a jeho složek do pojetí národních účtů. Ovšem tehdejší metodické postupy nemohly odrážet pozdější změny v metodice SNA 1993 / ESA 1995, proto bylo nyní nutné tehdejší postup v dílčích částech korigovat. Celý postup převodu za ČSFR, ČR i SR je zachycen vždy v první části tabulek 1 až 3.

Převod do SNA je proti původnímu převodu odlišný zejména ve čtyřech úpravách, které mají přímý dopad na odhad výše HDP: (1) celá nevýrobní sféra byla původně považována za netržní službu, nyní některá odvětví nevýrobní sféry považujeme za tržní služby, a proto rozdíl mezi provozními náklady a výkony nepovažujeme za neplacenou službu, ale za dotaci na produkty, resp. za ztrátu uhrazenou z rozpočtů obcí či států, (2) podniková společenská spotřeba byla v původním převodu zahrnuta do mezispotřeby, v současném pojetí je součástí naturální mzdy, tj. je přičtena k výdajům na konečnou spotřebu domácností, (3) cestovné vyplacené zaměstnancům bylo původně celé přičteno do výdajů na konečnou spotřebu domácností, nyní je část týkající se ubytování a dopravného (66 %) zahrnuta do mezispotřeby, (4) imputované nájemné bylo původně spočteno ve výši ročního opotřebení, nyní byl tento propočet plně vyloučen a nahrazen v rámci druhého kroku novým odhadem, který je v souladu s metodou uplatňovanou v pozdějších letech (standardní nákladovou metodou).

Druhý krok – Metodické korekce na ESA 1995 byl proveden každým statistickým úřadem samostatně podle dostupných zdrojů dat a dosud používaných postupů odhadů a revizí. Součtem pak vznikla výsledná korekce původního odhadu převodu do SNA.

Za **Českou republiku** byly provedeny explicitní odhady korekcí, které jsou standardní součástí procesu sestavování národních účtů po roce 1995 (viz kapitola 1). Jednalo se o vybrané úpravy původních údajů tak, aby korespondovaly se současným metodickým pojetím: (1) zisky/ztráty z držby zásob – byly vypočteny aplikací cenových indexů na matice jednotlivých typů zásob (výrobky, materiál, obchodní zboží) sestavených retrapolací obdobných matic za rok 1992, (2) netržní služby byly navýšeny o odhad spotřeby fixního kapitálu (odpisů) veřejných komunikací spočtených metodou PIM, (3) imputované nájemné – odhad byl proveden nákladovou metodou, včetně nově spočtené spotřeby fixního kapitálu a reprodukční ceny obydlí, (4) FISIM –

výpočet a alokace FISIMu nyní vychází ze současných postupů a tehdejších informací, (5) software ve vlastní režii – výpočet vychází ze současných standardních postupů a tehdejších informací o počtech programátorů, (6) přirozený přírůstek lesů – odhad byl proveden metodou diskontování budoucích výnosů na základě informací statistiky lesnictví, (7) nezjištěná ekonomika – odhad vychází z původních odhadů za rok 1992, zejména práce na černo (zejména autoopraváři, zedníci, pronájem) a úmyslného zkreslování vykazovaných údajů, (8) příhraniční nákupy za Kč – odhad byl proveden retrapolací odhadů provedených za rok 1992 (počty jednodenních překročení hranic a vlastního průzkumu objemu nákupů), (9) korekce dovozu/vývozu služeb – platební bilance sestavená dle nové metodiky za rok 1992 ukázala značně vyšší dovozy a vývozy služeb, než byly zachyceny v BNH, proto bylo retrapolací odhadnuto i navýšení pro rok 1990. Závěrečná bilanční úprava byla provedena na straně užití v rozsahu 1 % HDP. Navýšení HDP v důsledku metodických úprav a úprav na úplnost zachycení ekonomiky o 16,4 % proti přímému převodu z BNH je v souladu s rozsahem úprav v již publikované časové řadě od roku 1995. Celý postup převodu do SNA, včetně všech korekcí na metodiku ESA 1995, je zachycen v tabulce 2.

Za **Slovenskou republiku** byly odhady korekcí provedeny kombinací explicitních odhadů a retrapolací metodických změn provedených v časových řadách od roku 1995. Na rozdíl od české statistiky slovenská statistika používá od roku 1991 závodovou metodu základního statistického zjišťování u podniků. To umožnilo překonat období rozštěpení původních velkých státních podniků a vzniku spousty malých jednotek, kdy původní vnitropodnikové dodávky se staly produkcí a mezispotřebou (bez velkého vlivu na celkovou přidanou hodnotu). Explicitní odhady se týkaly zejména imputovaného nájemného a zahraničního obchodu. Celý postup převodu do SNA, včetně korekcí na metodiku ESA 95, je zachycen v tabulce 3.

Tabulka 1 – Odhad HDP za ČSFR, 1990, mil. Kčs

	ROZDÍL			ZDROJE			UŽITÍ							
1. krok: Převod z BNH do SNA (přesun položek):														
BNH	Národní důchod	Společenský produkt	x	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Výrobní spotřeba	Osobní spotřeba obyvatel	Hmotné náklady nevýr.odv.	Ztráty	x	Základní fondy	Zásoby	Vývoz	UŽITÍ CELKEM
BNH (Bilance společ. produktu)	669 927	1 736 426		263 524	1 999 950	1 066 499	383 033	163 548	10 285		108 910	18 561	249 114	1 999 950
Nevýrobní odvětví:	63 039	319 073	-34 255	15 467	300 285	221 779	53 452	14 525	2 820				7 709	300 285
+ tržby nevýrobní sféry	61 161	132 951			132 951	71 790	53 452						7 709	132 951
+ od výrobní sféry	0	31 599			31 599	31 599								31 599
+ od nevýrobní sféry	0	40 191			40 191	40 191								40 191
+ od obyvatelstva	53 452	53 452			53 452		53 452							53 452
+ ze zahraničí	7 709	7 709			7 709								7 709	7 709
+ neplacené nevýrobní služby	151 867	186 122	-34 255		151 867			149 047	2 820					151 867
+ netržní služby	151 867	151 867			151 867			149 047	2 820					151 867
+ tržní služby = dotace	0	34 255	-34 255		0									0
+ dovoz nevýrobních služeb	-15 467			15 467	15 467	15 467								15 467
+ pro výrobní spotřebu	-13 142			13 142	13 142	13 142								13 142
+ pro nevýrobní sféru	-2 325			2 325	2 325	2 325								2 325
+ mater. náklady nevýrobních institucí	-134 522				0	134 522		-134 522						0
Nevýrobní výkony obyvatelstva	0	9 767			9 767	9 767								9 767
Hosp. výsledek nevýrobních činností	-13 916	-13 916			-13 916			-13 916						-13 916
Cestovné (ubytování a doprava)	-6 459				0	6 459	-6 459							0
Podniková společenská spotřeba	0				0		9 740	-9 740						0
Sázky do výše výher	-1 640	-1 640			-1 640		-1 640							-1 640
Služby pojištění	1 165	2 150			2 150	985	1 026						139	2 150
Příspěvky společenským org.	0				0		-3 218		3 218					0
Opořebení zákl. výrobních prostředků	82 877				0	-82 877					82 877			0
Opořebení zákl. nevýrobních prostředků	0				0		-3 017	-29 026			32 043			0
Ztráty (investiční a provozní složka)	-7 894				0	7 894			-10 285		2 391			0
Spotřeba rezidentů mimo ČSFR	0			5 487	5 487		5 487							5 487
Spotřeba nerezidentů v ČSFR	0				0		-12 459						12 459	0
Rozčlenění zahraničního obchodu	0				0									0
Mezirepublikové přesuny	0				0									0
Převod do základních cen:	0	-116 446	116 446		0									0
- daň z obratu	0	-103 776	103 776		0									0
- rozdíly vnitřního trhu	0	-13 498	13 498		0									0
- odvody za trž. odnětí zem. půdy	0	-1 192	1 192		0									0
+ intervence k cenám	0	2 020	-2 020		0									0
SNA bez metodických korekcí	787 099	1 935 414	82 191	284 478	2 302 083	1 230 506	425 945	125 391	6 038	226 221	18 561	269 421	2 302 083	
SNA	HDP	Produkce	Daně/ Dotace	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Mezispotřeba	VKS domácností	VKS vlády	VKS NISD	THFK	Zásoby	Vývoz	UŽITÍ CELKEM	
2. krok: Metodické korekce na ESA95:														
Korekce celkem	155 507	187 103		20 762	207 865	31 597	91 547	45 737	-900	5 896	-13 385	47 374	207 865	
SNA včetně metodických korekcí	942 606	2 122 517	82 191	305 240	2 509 948	1 262 102	517 492	171 128	5 138	232 117	5 176	316 795	2 509 948	
Metodické korekce celkem, %	19,8	9,7	0,0	7,3	9,0	2,6	21,5	36,5	-14,9	2,6	-72,1	17,6	9,0	

Stanovení rámců za roky 1991 a 1994

Odhady za roky 1992 až 1994 v obou republikách vycházely z již tehdy sestavených národních účtů a aplikací metodických korekcí na ESA 1995 prováděných v časových řadách od roku 1995. Rámce pro HDP a všechny jeho složky tvorby a užití za rok 1991 byly odhadnuty kombinací informací o trendech a s přihlédnutím k úrovni roku 1990 a 1992.

Za Českou republiku byly za všechny roky sestaveny tabulky dodávek a užití a jejich pomocí byly bilancovány diskrepance mezi zdroji a užitím a také provedena deflace všech složek.

Metoda řetězení

Součástí revize za roky 1990 až 1994 je také přechod na metodu řetězení při přepočtech do stálých cen, resp. přechod od metody přímých přepočtů do cen bazického roku na metodu přepočtu do cen předchozího roku a následné řetězení. Tato metoda lépe postihuje skutečný vývoj daného ukazatele, neboť eliminuje dopady strukturálních změn¹. Důsledkem uplatnění této metody je mírná změna v trendech vývoje HDP a jeho složek.

Tabulka 2 – Odhad HDP za ČR, 1990, mil. Kčs

	ROZDIL				ZDROJE								UZITÍ			
1. krok: Převod z BNH do SNA (přesun položek):																
BNH	Národní důchod	Společenský produkt	x	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Výrobní spotřeba	Osobní spotřeba obyvatel	Hmotné náklady nevyr.odv.	Ztráty	x	Základní fondy	Zásoby	Vývoz	UZITÍ CELKEM		
BNH (Bilance společ. produktu)	434 696	1 159 970			1 159 970	725 274	261 761	115 359	7 188		69 333	13 235		1 192 150		
Nevýrobní odvětví:	37 380	215 166	-23 878	11 360	202 648	153 908	36 279	6 210		1 418			4 833	202 648		
+ tržby nevýrobní sféry	41 112	88 904			88 904	47 792	36 279						4 833	88 904		
+ od výrobní sféry	0	19 717			19 717	19 717							0	19 717		
+ od nevýrobní sféry	0	28 075			28 075	28 075							0	28 075		
+ od obyvatelstva	36 279	36 279			36 279		36 279						0	36 279		
+ ze zahraničí	4 833	4 833			4 833								4 833	4 833		
+ neplacené nevýrobní služby	102 384	126 262	-23 878		102 384			100 966		1 418				102 384		
+ netržní služby	102 384	102 384			102 384			100 966		1 418				102 384		
+ tržní služby = dotace	0	23 878	-23 878		0									0		
+ dovoz nevýrobních služeb	-11 360			11 360	11 360	11 360								11 360		
+ pro výrobní spotřebu	-9 535			9 535	9 535	9 535								9 535		
+ pro nevýrobní sféru	-1 825			1 825	1 825	1 825								1 825		
+ mater. náklady nevýrobních institucí	-94 756				0	94 756		-94 756						0		
Nevýrobní výkony obyvatelstva	0	6 664			6 664	6 664		0						6 664		
Hosp. výsledek nevýrobních činností	-9 204	-9 204			-9 204	0		-9 204						-9 204		
Cestovné (ubytování a doprava)	-4 802				0	4 802	-4 802							0		
Podniková společenská spotřeba	0				0	0	6 979	-6 979						0		
Sázky do výše výher	-1 072	-1 072			-1 072	0	-1 072							-1 072		
Služby pojištění	1 425	2 604			2 604	1 179	1 228						197	2 604		
Příspěvky společenským org.	0				0		-2 259		2 259					0		
Opotřebení zákl. výrobních prostředků	56 399				0	-56 399					56 399			0		
Opotřebení zákl. nevýrobních prostředků	0				0		-2 058	-20 603			22 661			0		
Ztráty (investiční a provozní složka)	-5 504				0	5 504			-7 188		1 684			0		
Spotřeba rezidentů mimo ČR	0			3 001	3 001		3 001							3 001		
Spotřeba nerezidentů v ČR	0				0		-9 583						9 583	0		
Rozčlenění zahraničního obchodu	34 377	43 544		181 417	224 961	9 167							175 389	184 556		
Mezirepublikové přesuny	0			63 259	63 259								65 758	65 758		
Převod do základních cen:	0	-73 953	73 953		0									0		
- daň z obratu	0	-65 686	65 686		0									0		
- rozdíly vnitřního trhu	0	-9 224	9 224		0									0		
- odvody za trž. odnětí zem. půdy	0	-759	759		0									0		
+ intervence k cenám	0	1 716	-1 716		0									0		
SNA bez metodických korekcí	543 695	1 343 719	50 075	259 037	1 652 831	850 099	289 474	84 783		3 677	150 077	13 235	255 760	1 647 105		
SNA	HDP	Produkce	Daně/ Dotace	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Mezispotřeba	VKS domácností	VKS vlády		VKS NISD	THFK	Zásoby	Vývoz	UZITÍ CELKEM		
2. krok: Metodické korekce na ESA95:																
+ netržní služby (SFK za silnice)	29 132	29 132			29 132			29 132						29 132		
- vyloučení zisků z držby	-16 911	-7 535			-7 535	9 376						-16 911		-7 535		
+ imputované nájemné	19 038	25 033			25 033	5 995	19 038							25 033		
+ FISIM	3 768	18 110			18 110	14 342	3 768							18 110		
+ software ve vlastním režii	896	896			896						896			896		
+ přirozený přírůstek lesů	526	526			526							526		526		
+ nezjištěná ekonomika	30 261	24 559			24 559	-5 702	23 761			5 000			1 500	24 559		
+ příhraniční nákupy za Kčs	4 685	4 685		5 271	9 956		5 271						4 685	9 956		
+ korekce dovozu/vývozu služeb	17 327	25 897		8 570	34 467	8 570							25 897	34 467		
+ ostatní metodické korekce	274	274			274		6 000							6 000		
Korekce celkem	88 996	121 577		13 841	135 418	32 581	57 838	29 132			5 896	-16 385	32 082	141 144		
SNA včetně metodických korekcí	632 691	1 465 296	50 075	272 878	1 788 249	882 680	347 312	113 915		3 677	155 973	-3 150	287 842	1 788 249		
Metodické korekce celkem, %	16,4	9,0	0,0	5,3	8,2	3,8	20,0	34,4		0,0	3,9	-123,8	12,5	8,6		

¹ V naší praxi je již standardně používána od mimořádné revize národních účtů provedené v roce 2006, a je uplatněna na celé dosud publikované časové řady HDP a jeho složek.

Tabulka 3 – Odhad HDP za SR, 1990, mil. Kčs

	ROZDIL				ZDROJE				UŽITÍ						
1. krok: Převod z BNH do SNA (přesun položek):															
BNH	Národní důchod	Společenský produkt	x	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Výrobní spotřeba	Osobní spotřeba obyvatel	Hmotné náklady nevýr.odv.	Ztráty	x	Základní fondy	Zásoby	Vývoz	UŽITÍ CELKEM	
BNH (Bilance společ. produktu)	185 840	513 895			513 895	328 055	121 272	48 189	3 097		39 577	5 326		545 516	
Nevýrobní odvětví:	25 659	103 907	-10 377	4 107	97 637	67 871	17 173	8 315		1 402			2 876	97 637	
+ tržby nevýrobní sféry	20 049	44 047			44 047	23 998	17 173						2 876	44 047	
+ od výrobní sféry	0	11 882			11 882	11 882							0	11 882	
+ od nevýrobní sféry	0	12 116			12 116	12 116							0	12 116	
+ od obyvatelstva	17 173	17 173			17 173		17 173						0	17 173	
+ ze zahraničí	2 876	2 876			2 876								2 876	2 876	
+ neplacené nevýrobní služby	49 483	59 860	-10 377		49 483			48 081		1 402				49 483	
+ netržní služby	49 483	49 483			49 483			48 081		1 402				49 483	
+ tržní služby = dotace	0	10 377	-10 377		0									0	
+ dovoz nevýrobních služeb	-4 107			4 107	4 107	4 107								4 107	
+ pro výrobní spotřebu	-3 607			3 607	3 607	3 607								3 607	
+ pro nevýrobní sféru	-500			500	500	500								500	
+ mater. náklady nevýrobních institucí	-39 766				0	39 766		-39 766						0	
Nevýrobní výkony obyvatelstva	0	3 103			3 103	3 103		0						3 103	
Hosp.výsledek nevýrobn. činnosti	-4 712	-4 712			-4 712	0		-4 712						-4 712	
Cestovné (ubytování a doprava)	-1 657				0	1 657	-1 657							0	
Podniková společenská spotřeba	0				0	0	2 761	-2 761						0	
Sázky do výše výher	-568	-568			-568	0	-568							-568	
Služby pojištění	-260	-454			-454	-194	-202						-58	-454	
Příspěvky společenským org.	0				0		-959			959				0	
Opořebení zákl. výrobních prostředků	26 478				0	-26 478					26 478			0	
Opořebení zákl. nevýrobních prostředků	0				0		-959	-8 423			9 382			0	
Ztráty (investiční a provozní složka)	-2 390				0	2 390			-3 097		707			0	
Spotřeba rezidentů mimo SR	0			2 486	2 486		2 486							2 486	
Spotřeba nerezidentů v SR	0				0		-2 876						2 876	0	
Rozčlenění zahraničního obchodu	15 014	19 017		82 107	101 124	4 003							73 725	77 728	
Mezirepublikové přesuny	0			65 758	65 758								63 259	63 259	
Převod do základních cen:	0	-42 493	42 493		0									0	
- daň z obratu	0	-38 090	38 090		0									0	
- rozdíl vnitřního trhu	0	-4 274	4 274		0									0	
- odvody za trž. odnětí zem. půdy	0	-433	433		0									0	
+ intervence k cenám	0	304	-304		0									0	
SNA bez metodických korekcí	243 404	591 695	32 116	154 458	778 269	380 407	136 471	40 608		2 361	76 144	5 326	142 678	783 995	
SNA	HDP	Produkce	Daně/ Dotace	Dovoz	ZDROJE CELKEM	Mezispotřeba	VKS domácností	VKS vlády		VKS NISD	THFK	Zásoby	Vývoz	UŽITÍ CELKEM	
2. krok: Metodické korekce na ESA95:															
Korekce celkem	66 511	65 526	0	6 921	72 447	-984	33 709	16 605		-900	0	3 000	15 292	66 721	
SNA včetně metodických korekcí	309 915	657 221	32 116	161 379	850 716	379 422	170 180	57 213		1 461	76 144	8 326	157 970	850 716	
Metodické korekce celkem, %	27,3	11,1	0,0	4,5	9,3	-0,3	24,7	40,9		-38,1	0,0	56,3	10,7	8,5	